

Музей Экспозициялари Орқали Таълим Ва Тарбия: Тарихий Мерос Ва Ёшлар Ўртасидаги Мулоқот

Хосиятов Хуршид Отақулович

тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент,

Қарши давлат техника университети,

xurshid3107@gmail.com

Резюме

Мазкур мақолада Янгиланаётган Ўзбекистон шароитида ёшларга давлат сиёсати даражасида эътибор берилаётганлиги, фан, таълим ва ишлаб чиқариш жараёнида ёшларнинг интеллектуал салоҳияти ва тафаккур тарзи ижобий томонга ўзгариб бораётганлиги ҳамда баркамол авлодни тарбиялашда музейларнинг ўрни ҳақида баён этилади.

Таянч сўз ва иборалар: “Экспозиция” “виртуал экспозиция” “AspenMovieMap”, “Буюк ипак йўли”, “миллий истиқлол курашчиси”, “қулоқлаштириш”.

Резюме

В данной статье поясняется, что в условиях модернизирующегося Узбекистана молодежи уделяется внимание на уровне государственной политики, что интеллектуальный потенциал и образ мышления молодежи меняются в положительную сторону в процессе науки, образования и производства, роль музеев в воспитании зрелого поколения.

Базовые слова и фразы: "экспозиция", "виртуальная экспозиция", "AspenMovieMap", "Великий шелковый путь", "борец за национальную независимость", "графство".

Summary

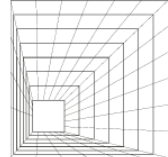
In this article, it is explained that in the conditions of the modernizing Uzbekistan, attention is paid to young people at the level of state policy, that the intellectual potential and way of thinking of young people are changing in a positive direction in the process of science, education and production, and the role of museums in raising a mature generation.

Base words and phrases: "exposition" "virtual exposition" "AspenMovieMap", "Great Silk Road", "national independence fighter", "earldom".

Ўзбекистон музейларини жаҳон стандартларига мослаштириш, жаҳонга танитиш, улардан ёшларимиз онгида миллий ғурур ва ифтихор ҳиссини тарбиялаш, истиқлол ғоясига содиқлик ва уларда Ватанга садоқат туйғуларини шакллантиришга алоҳида эътибор берилмоқда.

1994 йилда Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейида “Истиқлол ва маданий мерос”, “Қашқадарё вилояти ва хорижий давлатлар ҳамдўстлиги”, “Дўстлик – ҳамкорлик самараси”, “Музейлар тарих ойнаси”, “Қашқадарё вилоятининг 70 йиллигига бағишланади”, “Мирзо Улуғбек буюк мунажжим” ва бошқа мавзуларда кўргазмалар ташкил қилинди.

Қарши шаҳрида 1994 йили Шон-шухрат кўрғонида Жанговар меҳнат ва шон-шухрат музейи ташкил қилиниб, музей 1995 йил 9 майда очилди. Музейда 4 та йирик кўргазмалар ташкил этилди. “Қашқадарёликлар уруш йилларида (1941-1945 йиллар)”, “Қашқадарё аҳлининг фронтга кўрсатган ёрдами”, “Ҳеч ким, ҳеч нарса унутилмайди”,

“Қашқадарёлик ёш йигитлар Афғонистонда” каби кўргазмалар, шулар жумласидандир. Музейларда доимий равишда кўргазма заллардаги мавжуд экспонатларни асраб-авайлаб сақлаш талаб этилади, бироқ аксарият ҳолларда музейларнинг заллари тор, ноқулай бўлишига қарамасдан экспонатларни иссиқдан, намдан, ёруғликдан, зарарли ҳашоратлар таъсиридан сақлаш чора-тадбирлари кўрилиб борилади.

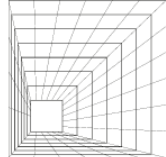
Музейларда ҳар бир кўргазма учун тематик режалар тузилиб, методик кенгашда тасдиқланади. Масалан, Сурхондарё вилоят ўлкашунослик музейи археология бўлимида 1995 йил учун “Ўлкамизда археологик тадқиқотлар” деб номланган кўргазманинг тематик тузилиши ва тематик экспозицион режалари тузилди ва методик кенгашда тасдиқланди. Кўргазма “Қадимги тош асри ёдгорликлари”, “Бронза асри ёдгорликлари”, «Ўрта аср ёдгорликлари» каби бўлимлардан иборат эди. Шунингдек, музейнинг “Воҳамиз тарихи ҳақида” номли археологик экспонатлардан ташкил этилган махсус кўргазмасига “Тош асри ёдгорликлари”, “Зараутсойдаги деворга солинган суратлар”, “Бронза асри ёдгорликлари”, “Сополлитепа – хунармандчиликнинг ривожини”, “Жарқўтон – шаҳар маданияти ташкил топиши”, “Ўрта асрлар даври ёдгорликлари”, “Ўлкамизга Ислом динининг кириб келиши” каби мавзуларда экспонатлар қўйилди.

1995 йилда Сурхондарё вилоят ўлкашунослик музейининг этнография ва халқ амалий санъати бўлими ходимлари музейнинг махсус кўргазмалар залида “Халқ амалий санъати намуналари” кўргазмасини ташкил қилди. Кўргазма муваффақиятли ўтди.

1995 йили Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейи илмий экспозициясини тузишда ва кўргазмада акс эттиришда музей қизиқарли бўлиши учун қашқадарёликларнинг уруш жанггоҳларида ва фронт орқасида кўрсатган меҳнат жасоратига оид мойли бўёқда ишланган нафис тасвирий санъат асарлари, диаграммалар, қизиқарли ҳужжатлар намоиш этилди. Шу йили мазкур музей кўргазмалари билан 80 минг, кўчма кўргазмалар билан 57 минг, 1997 йилнинг 9 ой давомида эса 42400 киши танишди.

Музей кўргазмалари янги-янги экспонатлар билан бойитиб борилди. 1998 йили Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейи ходимлари янгидан 261 та осори- атиқалар тўплаб, музей экспонатлари сонини 19900 тага етказди. Булар ноёб гиламлар, сўзаналар, халқ амалий санъати буюмларидан иборат эди. 1998 йил Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейи экспонатлари билан танишганлар сони 52600 тани ташкил этган бўлса, уларга 200 дан ортиқ маърузалар ўқилди, 70 га яқин радио, телевидение, газета ва журналларда чиқишлар ташкил қилинди. Янги буюмлар асосида кўргазмалар ташкил этилди. 1998 йилда Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейида Амир Темур ва темурийлар даври санъати ва маданиятига оид доимий кўргазма ташкил қилинди. “Обидалар мозийдан сўзлайди”, “Осори-атиқалар тарихидан” мавзуларида ташвиқот ишлари олиб борилди. Музейга ташриф буюрувчилар кўлами ортиб борди. Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейи тарих, халқ амалий санъати, табиат, жанговар меҳнат ва шон-шухрат бўлими билан танишганлар сони 52,6 минг, кўчма кўргазмалардаги иштирокчилар сони 35.3 минг кишини ташкил қилди.

1999 йил Қашқадарё вилоят ўлкани ўрганиш музейида аҳоли ва ўқувчи ёшларни ўзбек халқининг бой маданий мероси билан кенг таништириш мақсадида Қашқадарёнинг “Халқ амалий санъати”, “Еркўрғон ёдгорлигининг янги топилмалари” мавзуларида кўргазмалар ташкил этилди. Шу йили музейда сақланаётган 157 та нафис мойли бўёқда яратилган асарлардан кўргазмада 12 таси, 28 та график туркум асарларидан 13 таси, 380 та амалий санъат буюмларидан 110 таси, 2816 та археологик ашёлардан 120 таси, 830 та этнографик буюмларидан 95 таси, 1971 та тарихий ҳужжатлардан 350 таси намоиш этилди. Масалан, музейнинг халқ амалий санъати бўлимида “Қашқадарё халқ ижодиёти”, “Қасби кулоллари”, “Оқсарой кошинпазлиги тарихидан” каби мавзуларда

кўргазмалар ташкил этилди. Кўргазмалар муваффақиятли ўтди. Ташриф буюрувчиларда катта таассурот қолдирди.

2002-2010 йиллар давомида Сурхондарё вилоят ўлкашунослик музейида Термиз ва термизий алломалар тарихи, этнография, халқ амалий санъати ва ижодиёти, археология ва нумизматика, ўлка табиати, спорти ва тасвирий санъати бўлимлари фаолият кўрсатди. Вилоят ўлкашунослик музейи воҳадаги бошқа музейлар фаолиятини йўлга қўйишга ёрдам бериб келди. Масалан, 2002 йили Термиз Археология музейи ташкил этилгач, вилоят ўлкашунослик музейи кутубхона фондига қарашли 16 минг нусхадан зиёд китоблар Археология музейига топширилди.

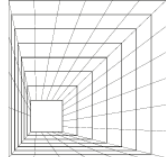
Термиз Археология музейида кўргазма ишлари ҳам жонланиб борди. Музейнинг кўргазмалар залидаги экспонатлар сони ортиб борди. Музейнинг 4-залида Александр Македонский даврига оид 2 та мисдан ясалган Гелиокл (мил. авв. 173 йй.) тангаси намойиш этилади. Бундан ташқари, Кушон даврига оид шу залда 20 та мис тангалар бор. Музейда ҳатто Кудзуло Кадфиз тангалари ҳам сақланади. Музей фондида ўрта асрлар, яъни эфталитлар даврига оид 13 та кумушдан ясалган танга, Қорахонийлар даврига оид 14 та, Амир Темур ва Темурийлар даврига оид 490 та, Шайбонийхон ва Бухоро амирлиги даврига оид 88 та мис тангалар кўргазмаларга қўйилган эди. Умуман Термиз Археология музейининг фондида жами 18650 та тангалар бўлиб, улар ҳар хил даврларга оид бўлиб турли хил металллардан – мис, кумуш, бронзадан тайёрланган тангалар эди. Музейнинг “Нумизматика” бўлими илмий ходимлари томонидан бу тангалар классификация қилинди. Бу осори-атикалар доимий равишда кўргазмаларда намойиш қилиб келинади. Мазкур музейнинг “Тош даври” бўлими 2002 йилнинг 3 апрелида ўз фаолиятини бошлади. Шу йили музейда “Қадимги Бактрия ва элинизм даври” бўлими фаолияти ҳам йўлга қўйилди. Бўлим умумий кўргазмалар залининг 3, 4- залларидан ўрин олган бўлиб, унда 167 та экспонатлар витриналарга тартиб билан жойлаштирилган. Музейнинг кўргазмалар залига келувчилар сони йилдан-йилга ортиб борди.

Ўлкашунослик музейлари табиат бўлими кўргазмаларидан ўлканинг табиати, ҳайвонот дунёсини тарғиб этувчи маълумотлар, китоблар, рисолалар, гербарийлар, табиат ҳайвонот дунёсини муҳофаза этиш қўриқхоналари, янги нефть-газ корхоналари ҳақида маълумотлар жой олди.

Музейлардаги кўргазмаларга ўзгаришлар киритилиб, вилоятлар ўлкани ўрганиш музейи тарих бўлимида воҳанинг қадимги даврдан бошлаб бугунги кунгача бўлган йилномасини ёритувчи янги кўргазмалар ташкил этилди. Кўргазмаларга қадимги тош даврининг барча даврлари (палеолит, мезолит, неолит)га оид экспонатларнинг ҳам қўйилиши, ўлка тарихининг инсоният цивилизацияси қадимги ўчоқларидан бири эканлигини асослаб беришга имкон берди. Ташкил этилган ҳам бир кўргазма муайян бир мавзу доирасида бўлиб, улар томошабинларга етарли даражада маълумотлар бериш имконини берди.

Адабиётлар:

1. Воронцев Б. Забота о посетителях. Методы работы с аудиторией, не требующий больших затрат // Материалы российско-британского семинара “Музеи в период перемен”. – СПб., 1997. - С. 89.
2. Қурбонова Д. Замонавий музейшуносликда виртуал кўргазмаларнинг истиқболлари // Ўбекистон музейлари истиқболлари. Илмий қўлланма. – Тошкент: Akademnashr, 2013. – Б. 36.
3. Ҳабибуллаев Н.Н. Музей ва фан-таълим // Ўбекистон музейлари истиқболлари. Илмий қўлланма. –Тошкент: Akademnashr, 2013. – Б. 15.
4. Юренева Т.Ю. Музееведение. – М., 2003.

-
5. Толипова Н. Музей кўргазмаларини ташкиллаштиришда ўзига хослик // Ўзбекистон музейлари истиқболлари. Илмий қўлланма. –Тошкент: Akademnashr, 2013. –Б. 112.
  6. Курязова Д. Ўзбекистон музейлари ва уларнинг мустақиллик давридаги фаолияти. Тарих фан. ном. дисс. – Т.: ЎзМУ. 2009. – Б. 59.
  7. Қашқадарё вилоят давлат архиви, М-687-фонд, 1-рўйхат, 3-иш, 3-4-варақ.
  8. Қашқадарё вилоят давлат архиви, М-687-фонд, 1-рўйхат, 17-иш, 77-варақ.
  9. Ўзбекистон миллий архиви, М-7-фонд, 1-рўйхат, 283-иш, 11-варақлар.
  10. Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлиги жорий архиви, Сурхондарё вилоятида музейлар ҳамда музей иши билан боғлиқ бўлган кўргазма муассасалари фаолиятини ўрганиш бўйича йиғма жилдли папкаси, 110-варақ.